

- Konflikt i negocjacje. Skrypt szkoleniowy. CONSENSUS 2000 Warszawa 1993.
- Mediacje. Skrypt. Ośrodka Negocjacji, Rozwiązywania Konfliktów Uniwersytetu Warszawskiego b.d.w. maszynopis.
- Moore Ch. W. The Mediation process. Practical Strategies for Resolving Conflict, Jossey-Bass Publishers, San Francisco 1996.
- Świerzak R. Mediacja i jej zastosowanie. Polityka Społeczna 1999 nr 2.
- Tański M. Tylek J. Rozwiązywanie sporów gospodarczych. Polska Agencja Rozwoju Regionalnego Warszawa 1998.

KONCEPCJA PRACY W UJĘCIU JANA PAWŁA II

J. Zalejski

Politechnika Białostocka, Białystok, Polska

1. Wstęp

„Praca jako problem człowieka znajduje się w samym sercu „kwestii społecznej”, ku której na przestrzeni ostatnich stu lat od wydania encykliki „Rerum novarum” zwraca się nauczanie społeczne Kościoła” (LE 2). W dzisiejszych czasach istnieje potrzeba wykładu zagadnienia, pracy ludzkiej, która jest istotną częścią nauki społecznej Kościoła. Zagadnienie to jest ściśle związane z przemianami, które dokonują się w świecie współczesnym i wymagają ocen moralnych. Przemiany te dokonują się w sferze technologii, ekonomii i polityki. Wraz z nimi rodzą się nowe nadzieje, ale również obawy i zagrożenia. Zagrożenia te dają podstawę do głębokiej refleksji nad tym problemem, ponieważ są one skierowane przeciwko człowiekowi, który jest „pierwszą i podstawową drogą Kościoła” (RH 14).

Rozważania Jana Pawła II o pracy wychodzą z jego doświadczenia, od opisu zjawiska pracy, jednak nie zatrzymują się na niej. Można powiedzieć, że właściwie nie praca jest podstawowym i pierwszorzędym przedmiotem rozważań i ich celem, ale człowiek pracujący.

2. Istota pracy w rozumieniu Jana Pawła II

Pojęcie pracy może być używane w różnych znaczeniach. W znaczeniu najwęższym sprowadza się ono do pracy gospodarczej; w znaczeniu najszerszym obejmuje wszelkie przejawy działalności człowieka, we wszystkich przejawach „aktywności jego natury materialno-duchowej”.⁴²

Jan Paweł II sens pojęcia „praca” używa w najszerszym znaczeniu. Praca dla Papieża oznacza „każdą działalność, jaką człowiek spełnia, bez względu na jej charakter i okoliczności, to znaczy każdą działalność człowieka, którą za pracę uznać można i uznać należy spośród całego bogactwa czynności, po jakich jest zdolny i dysponowany poprzez samą swoją naturę, poprzez samo człowieczeństwo” (LE: Wprowadzenie). Nie ma w tym ujęciu rozróżnienia na pracę fizyczną i umysłową. Można tłumaczyć to faktem, że nawet najbardziej mechaniczna praca nie jest pozbawiona pierwiastków wysiłku umysłowego; podobnie też nie ma pracy umysłowej, która by nie angażowała chociaż w minimalnym stopniu fizycznej strony człowieka. Papież nie bierze też pod uwagę, czy chodzi o pracę „twórczą”, czy „odtwórczą”. Problem ten podejmuje na 68-iej sesji Międzynarodowej Organizacji Pracy w Genewie, mówiąc: „Czy chodzi o badania stwarzające podstawy dla pracy innych, czy o pracę polegającą na organizowaniu warunków i struktur pracy, czy też wreszcie o

⁴² Cz. Strzeszewski, Katolicka nauka społeczna, ODISS, Warszawa 1985, s.578

prace kierownicze lub prace robotników, wykonujących zadania konieczne dla ustalonych programów⁴³. Pragnie on objąć spojrzeniem wszystkie formy pracy, pracę każdego człowieka. Papież w swych wypowiedziach poświęca wiele miejsca pracy ludzi nauki i kultury, robotników, rolników, emigrantów i osób upośledzonych. Do tych grup zawodowych szczególnie chętnie przemawia podczas pielgrzymek apostołskich.

W nauczaniu Jana Pawła II spotyka się różniące się słownie i treściowo określenia pracy, przy czym jest on świadom, że nie sposób jest odpowiedzieć na pytanie, czym jest praca ludzka⁴⁴. W przemówieniu do robotników w Guadalajara w Meksyku Papież mówi, że „praca jest wypełnieniem prawdziwego powołania do przemiany świata w duchu służby i miłości dla braci, drogą realizowania się osoby i jej udziałem w postępującej humanizacji świata i jego struktur”⁴⁵. Inne określenia pracy można odnaleźć w „Laborem exercens”. Z punktu widzenia etycznego „praca jest dobrem człowieka – dobrem jego człowieczeństwa – przez pracę bowiem człowiek nie tylko przekształca naturę, ale także urzeczywistnia siebie jako człowieka, a także poniekąd bardziej staje się człowiekiem” (LE 9). Teologiczny punkt widzenia jest widoczny w określeniu pracy jako „współdziałania z Bogiem w doskonaleniu natury, stosowane do biblijnego nakazu, aby czynić sobie ziemię poddaną (Rdz 1, 28)”⁴⁶.

3. Podmiotowy i przedmiotowy wymiar pracy

Aby podkreślić znaczenie pracy jako podstawowego wymiaru ludzkiej egzystencji i wyrazu godności człowieka, Jan Paweł II zwraca uwagę na jej dwa wymiary: subiektywny, czyli podmiotowy i obiektywny, czyli przedmiotowy. Rozróżnienie to ma swe źródło w fakcie, że praca nie jest działalnością immanentną, jak myśl, lecz tranzytywną. Opanowanie przyrody (natury) zakłada, że coś przechodzi z człowieka w to, nad czym on panuje. To, co jest specyficzne dla pracy, to relacja przeżywania między tymi, którzy pracują i dziełem, które wykonują.

Wyjaśnienie problemu człowieka oraz aktywna i twórcza troska o człowieka, o jego dobro i spełnienie, które to zagadnienia od początku charakteryzują działalność duszpasterską i naukową Karola Wojtyły, wyznaczają również od samego początku drogę pontyfikatu Jana Pawła II. Już w pierwszej swej encyklice (RH 14) mówi, że „człowiek (...) jest pierwszą i podstawową drogą Kościoła”; dlatego też należy „stać wracać na tę drogę i podążać nią wciąż na nowo wedle różnych aspektów, w których odsłania nam ono całe swe bogactwo i równocześnie cały trud ludzkiego bytowania na ziemi” (LE 1). Dlatego też Kościół i myśl chrześcijańska od samego początku nawiązuje tak do starotestamentalnych korzeni, jak do Ewangelii. Również Jan Paweł II zajmuje się pracą człowieka, która „jest jednym z aspektów, aspektem odwiecznym i pierwszoplanowym, zawsze aktualnym i wciąż domagającym się by o niej myśleć i świadczyć” (LE 1).

Jest jeszcze inny motyw podejmowania przez Papieża problematyki pracy. Rozważania Jana Pawła II dotyczące pracy i jej godności są spowodowane jego osobistym doświadczeniem: nabytym w fabryce „Solvay” w Krakowie podczas II wojny światowej. Potwierdza to sam Papież: „Niektórzy wskazują, że moje słowa, moje orędzia i encykliki koncentrują się tak bardzo na człowieku. Myślę, że bierze się to w dużej mierze z mego doświadczenia jak robotnika, z moich kontaktów ze światem pracy”⁴⁷.

⁴³ Jan Paweł II, Przemówienie na 68-ej sesji Międzynarodowej Organizacji Pracy w Genewie 15.06.1982, „Chrześcijańskie Wiadomości”, 14 (1982), nr 9, s.121.

⁴⁴ Anioł Pański z Papieżem Janem Pawłem II, Watykan 1982, s.426.

⁴⁵ Jan Paweł II w Ameryce Łacińskiej, Przemówienia i homilie, Warszawa 1980, s.130.

⁴⁶ Anioł Pański z Papieżem Janem Pawłem II, dz. cyt., s.426; por.: LE 4.

⁴⁷ Jan Paweł II, Rozmowy z robotnikami (w Kombinacie Metalurgicznym w Terni), „OR”, 2 (1981), nr 15, s.5

Motywywem obiektywnym, który skłonił Papieża do podejmowania problematyki pracy jest to, że praca zawiera „ten podstawowy wymiar ludzkiego bytowania, z którego czerpie sobie właściwą godność”⁴⁸.

Godność człowieka można rozpatrywać w dwóch dymensjach: filozoficznej i teologicznej. W rozumieniu filozoficzno-naturalnym godność człowieka uzewnętrznia się przez rozum, wolność i sumienie. Człowiek w fenomenie pracy ujawnia się jako podmiot przeżywający wewnętrzną wolność, co wyraża się sformułowaniem „mogę –nie muszę”⁴⁹. Z powyższego wynika więc, że praca nie koliduje z wolnością człowieka, lecz jest jej sposobem ekspresji. Godność człowieka w rozumieniu teologicznym wynika z „pierwszego zamiaru Boga w stosunku do człowieka, którego uczynił na swój obraz i podobieństwo” (LE 9). Wymiary filozoficzny i teologiczny są punktem wyjścia i dojścia nauki o prawach człowieka pracującego, np. prawo do pracy, prawo do tworzenia związków zawodowych, prawa ekonomiczne, czy też prawa socjalne. Godność człowieka ma wiele form, z których jedną jest omawiana godność pracy. Trzeba się tutaj odwołać do kluczowego stwierdzenia, że podmiotem pracy, a więc podstawową wartością, jest sam człowiek. W „Laborem exercens” czytamy: „Człowiek dlatego ma czynić sobie ziemię poddaną, ma nad nią panować, ponieważ jako „obraz Boga” jest osobą, czyli bytem podmiotowym, uzdolnionym do planowego i celowego działania, zdolnym do stanowienia o sobie i zmierzającym do spełnienia siebie” (LE 6). Człowiek jako osoba jest podmiotem pracy, człowiek wykonuje różne czynności, które przynależą do procesu pracy, a czynności te bez względu na charakter mają realizować jego człowieczeństwo. Z powyższego wynika, że źródeł godności i wartości pracy ludzkiej trzeba szukać nie w rodzaju wykonywanej czynności, czyli w wymiarze przedmiotowym, ale w wymiarze podmiotowym (tamże). Oznacza to, że człowiek jest fundamentem wartości pracy. Gdy wartość pracy rozpatrywać będziemy w wymiarze podmiotowym, to jeszcze bardziej potwierdzimy, że praca nie koliduje z wolnością. Idąc dalej jeszcze, można powiedzieć, że poprzez pracę – w tym rozumieniu – uzewnętrznia się wolność i odpowiedzialność człowieka.

4. Zakończenie

Celem artykułu było syntetyczne ujęcie koncepcji pracy w nauczaniu Jana Pawła II w nawiązaniu do jego twórczości naukowej. Ukazuje ona odmienność myśli papieża w stosunku do innych autorów zajmujących się tą problematyką. Ujęcie pracy przez pryzmat podmiotowości człowieka było punktem wyjścia do dalszych rozważań. Rozpatrywane elementy pracy mają swe uzasadnienie w sformułowaniu „osoba jest podmiotem pracy”. Poprzez takie ujęcie problemy tutaj zawarte mogą być bodźcem do dogłębnych studiów nad nauczaniem Jana Pawła II w zakresie pracy ludzkiej.

Specyfikę nauczania Jana Pawła II o pracy stanowi niewątpliwie łączenie jej z osoba ludzką, a właśnie personalizm w nauce Papieża, postawienie przede wszystkim na człowieka, jest rzeczą tak bardzo charakterystyczną. Szczególną uwagę zwraca On na godność człowieka pracy. Godność ta, ukazywana w świetle wypowiedzi Papieża wynika z wymiaru filozoficznego antropologii pracy. Chodź trzeba dodać, że i tu odwołuje się On do teologicznego pojęcia człowieka jako „obrazu Bożego”⁵⁰, co może wielu zaskakiwać. Jest to niewątpliwie słuszne, ponieważ pojęcie teologiczne osoby zawiera w sobie filo-

⁴⁸ LE 1; por.: Jan Paweł II, Przemówienie na 68-tej sesji Międzynarodowej Organizacji Pracy, dz. cyt., s. 123

⁴⁹ J. Ozdowski, Godność pracy ludzkiej w nauczaniu Jana Pawła II, „Chrześcijańsin w Świecie”, 12(1980), nr 10, s. 12

⁵⁰ Jan Paweł II, Ewangelia pracy (spotkanie z robotnikami w Terni), „OR” (wersja polska), 2(1981), nr 3, s. 4; por.: LE 6

zoficzną koncepcję osoby, ale idzie jeszcze dalej. Poza tym filozofia osoby wypracowana w obrębie kultury zachodniej ostatecznie wywodzi się z teologii biblijnej.

BIBLIGRAFIA

1. Anioł Pański z Papieżem Janem Pawłem II, Watykan 1982
2. Jan Paweł II, Przemówienie na 68-jej sesji Międzynarodowej Organizacji Pracy w Genewie 15.06.1982, „Chrześcijanin w Świecie”, 14 (1982), nr 9
3. Jan Paweł II w Ameryce Łacińskiej, Przemówienia i homilie, Warszawa 1980
4. Jan Paweł II, Rozmowy z robotnikami (w Kombinacie Metalurgicznym w Terni), „OR”, 2 (1981), nr 15
5. Jan Paweł II, Ewangelia pracy (spotkanie z robotnikami w Terni), „OR” (wersja polska), 2(1981), nr 3
6. Jan Paweł II, Laborem exercens (LE)
7. Jan Paweł II, Redemptor hominis (RH)
8. Ozdowski J., Godność pracy ludzkiej w nauczaniu Jana Pawła II, „Chrześcijanin w Świecie”, 12(1980), nr 10
9. Strzeszewski Cz., Katolicka nauka społeczna, ODiSS, Warszawa 1985

ПОСТСОВЕТСКАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ БЕЛОРУСОВ: СМЕНА ТЕОРЕТИЧЕСКИХ МОДЕЛЕЙ

Титаренко Л.Г.

Белорусский государственный университет, г. Минск, Беларусь

Социокультурная идентичность, являющаяся одним из типов коллективной идентичности, базируется на разделяемых большинством членов общества смыслозначимых ценностях [5; 9]. В условиях системной трансформации этот тип идентичности обладает наибольшей значимостью: он способен интегрировать в единое целое людей разного возраста, пола, социального статуса, этнического происхождения, образования. Поэтому рассмотрение динамики социокультурной идентичности, осуществляемое посредством сравнительного анализа ее теоретических моделей на разных этапах развития белорусского общества, представляется весьма актуальным. Понимая всю абстрактность подобных теоретических моделей и некорректность их "прямого" соотнесения с эмпирическими данными, нельзя не отметить их эвристическую ценность: эти модели позволяют выделить доминирующие ценностные составляющие тех или иных идентичностей населения и тем самым лучше понять саму эпоху, которую они репрезентируют. В свою очередь, сравнение прежней и современной доминирующих моделей дает возможность прогнозировать возможные пути будущего развития социокультурной идентичности белорусов в контексте европейской интеграции.

Целью статьи является сравнение доминирующих теоретических моделей социокультурной идентичности белорусов на двух этапах исторического развития (советском и современном) в контексте происходящей системной трансформации постсоветского общества.

Два-три десятилетия назад проблема белорусской идентичности почти не привлекала внимания отечественных исследователей: в советской науке белорусы рассматривались прежде всего как составная часть советского народа, доминировала модель идентичности, получившая название "советский человек" (в критических работах – "homo soveticus"). В официальной философской литературе были определены базовые ценности, якобы составлявшие основу данной теоретической модели: коммунистическое ми-